

FIIZIKSII

Kitaaba Barataa

Kutaa 8

Qopheessaan:

Hayiluu Leenjiso (M.SC.)

Madaaltoonni:

Yuusuf Mahammad

Adam Goobanaa

Mootummaa Dimookiraatawaa Federaalawaa
Rippaabilikii Itoophiyaa
Ministeera Barnootaa

AL GHURAIR
Qophii fi maxxansa

Galata

Fandiin Dizaayinii, maxxansaa fi raabsaa kitaaba barataa fi qajeelcha barsiisaa **Fiiziksii** kun deeggersa karaa **Piroojektii Fooyya'insa Qulqullina Barnoota Waliigalaa (GEQIP)**n kan argame yommuu ta'u kaayyoon piroojeektii kanaas dhaabilee barnoota mootummaa kutaalee 1-12 keessatti qulqullina barnootaa fooyyessuudha.

Mootummaan Dimookiraatawaa Federaalawaa Rippaabilikii Itoophiyaa fandii **Fooyya'insa Qulqullina Barnoota Waliigalaa(GEQIP)** kana dhaabilee gargaarsa **International Development Association (IDA), The Fast Track Initiative Catalytic Fund (FTICF)** fi dhaabilee deeggertoota misoomaa biroo kanneen akka **Mootummoota Fiinlaand, Niizerlaandii, UK fi Walta'insa Misoomaa Mootummaa Xaaliyaanii** irraa argate.

Ministeerri Barnootaa Mootummaa Dimookiraatawaa Federaalawaa Rippaabilikii Itoophiyaa qaamolii kallattiinis ta'e al kallattiin kitaaba barataa fi qajeelcha barsiisaa **Fiiziksii** maxxansiisuu keessatti qooda fudhatan hundaaf galata galchuu barbaada.

© **Ministeera Barnootaa Mootummaa Dimookiraatawaa Federaalawaa Rippaabilikii Itoophiyaa, bara 2003**

ISBN 978-99944-2-203-6

Dhaabbata Maxxansaa Alguuraarii

Lakk. Sanduuqa Poostaa 5613

Dubaayi, U.A.E

Wal ta'insa

Dhaabbata Maxxansiisaa Kuraaz Internaashinaalii

Lakk Sanduuqa Poostaa 100767

Finfinnee,

Itoophiyaa

Mirgi maxxansaa seeraan eegamaadha. Kutaan kitaaba kanaa kamiyyuu hayyama Ministeera Barnootaa ykn hayyama qaama labsii **Nagaarit gaazeexaa lakk 410/2004** qabeenya sammuu egsisuuf angoon kennameefiin alatti baay'isuun, haala addaatiin itti fayyadamuuf kuusuu fi tamsaasuun dhorkaaddha.

Kitaaba kana keessatti abbootii mirga maxxansaatiif haga danda'ametti beekamtii kennuun ragaalee adda addaa fudhanneerra. Akka tasaa ta'ee beekamtii osoo hin kenniin kan fudhanne yoo jiraate dhiifama gaafachaa, maxxansa fuula duraa keessatti galchuu akka barbaannu asumaan ibsina.

Qaamni mirgi maxxansaa koo sirriitti beekamtii osoo hin argatiin ragaan koo fudhatameera jedhu yoo jiraate karaa teessoo keenya armaan gadiitiin nuuf barreessuu ni danda'a:

Ministeera Barnootaa Mootummaa Dimookiraatawaa Federaalawaa Itoophiyaa

Lakk. Sanduuqa Poostaa 1367

Finfinnee,

Itoophiyaa

BAAFATA

Qabiyyee

Fuula

BOQONNAA 1: FIIZIKSII FI SAFARA

1.1 Bal'ina Safaruu	2
1.2 Qabee Safaruu	5
1.3 Rukkina Wantootaa Safaruu	10
1.4 Ibsa Daayimeenshinaalii Qaama Fiizikaalaa	13
1.5 Ibsa Bakka Buiinsa Barreeffama Saayinsawaa	16
Cuunfaa barnoota boqonnichaa	19
Gilgaala 1	20

BOQONNAA 2: SOCHII DAAYIMEENSHINII TOKKOO

2.1 Maalummaa Humnootaa Fiiziksii Keessatti	23
2.2. Sochii Daayimeenshinii Tokkoo	26
2.3. Sochii Walfakkaataa Fi Sochii Guula Walfakkaataa Gabateewwanii fi Giraafiiwwan Fayyadamuun Ibsuu	31
Cuunfaa barnoota boqonnichaa	35
Gilgaala 2	36

BOQONNAA 3: DHIIBBAA

3.1. Hiikkaa fi Yuunitii Dhiibbaa	38
3.2 Dhiibbaa Dhangala'oo	41
3.3. Duudha /Piriinsippilii/ Paaskaalii	44
3.4 Dhiibbaa Atmoosferii - Dhiibbaa Qilleensaa	47
3.5 Dhiibbaa Atmoosferii Safaruu	50
Cuunfaa barnoota boqonnichaa	58
Gilgaala 3	59

BOQONNAA 4: ANNIISA HOO'AA

4.1 Daddarbuu Hoo'aa	61
4.2 Hamma Hoo'aa	69
Cuunfaa barnoota boqonnichaa	72
Gilgaala 4	73

BOQONNAA 5: ELEKTIRISIITII FI MAAGNEETIIZIMII

5.1 Kaarentii Elektirikii, Luuppaa Daandii Elektirikii fi Voolteejii Moodelessuu	75
5.2 Balbii Ifaa Elektirikii Moodelessuu	78
5.3 Hariiroo Voolteejii, Kaarentii fi Hittisa Kaarentii Elektirikii	80
5.4 Kaarentii Elektirikii Voolteejii fi Hittisa Safaruu	85
5.5 Foormulaawwan Hittisoowwan Daandii Sirrii fi Waltarree /paaraalaliin/ Qindaa'an	90
5.6 Elektiroomaagneetiizimii	99
5.7 Matora Elektirikii	105
5.8 Sinina Elektiroomaagneetawaa	109
5.9 Jenereetara	111
5.10 Tiraansifoormara	112
5.11 Daddarbuu Aangoo	114
Cuunfaa barnoota boqonnichaa	117
Gilgaala 5	118

BOQONNAA 6: IFA

6.1 Ifni Maali?	120
6.2 Ifni Haala Akkamiin Daddarba?	122
6.3 Balaqqeessa'uu Ifaa	125
6.4 Fakkaattii Daawwitii Gomboobaan Uumamu	132
6.5 Dabee Darbuu Ifaa	138
6.6 Leensota	140
Cuunfaa barnoota boqonnichaa	147
Gilgaala 6	148